

УДК 378:37.035.6

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стасна О.О.

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті висвітлюється проблема підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти до громадянського виховання дітей дошкільного віку. Проаналізовано психолого-педагогічні дослідження з означеної проблеми. Висвітлено різні підходи до змісту поняття «громадянське виховання» та визначено особливості роботи зі студентами в контексті зазначеної проблеми. Наведено приклади інтеграції тематичного змістового модуля в структуру фахових навчальних дисциплін. Особливу увагу приділено опису практико-зорієнтованих завдань, спрямованих на підготовку майбутніх педагогів до громадянського виховання дітей.

Ключові слова: громадянськість, громадянське виховання, професійна підготовка, вихователь, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Громадянське виховання особистості має глибоку історію і становить собою складний динамічний процес взаємодії особистості з державою та суспільством. Визначення його мети і завдань зумовлено ціннісними орієнтаціями, політичною структурою, соціальним замовленням та об'єктивними умовами розвитку суспільства та держави. Проблема громадянського виховання підростаючого покоління у сучасному українському суспільстві обумовлена державотворчими процесами, що мають забезпечити рівні стартові умови для розвитку і реалізації в інтересах суспільства потенцій громадян. Цей процес має бути спрямований на становлення активної, творчої особистості, здатної будувати рівноправні стосунки з державою, дотримуючись нормативно-правових норм закону, – з одного боку, та вмінням реалізувати себе з позиції громадянина, – з іншого. Оскільки основні особистісні якості закладаються в дошкільному дитинстві, то саме цей вік визначається психологами та педагогами сенситивним для формування основ громадянських якостей. В контексті поданої ситуації набуває актуальності проблема професійної підготовки майбутнього педагога до громадянського виховання дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з професійною підготовкою педагогів розглядали класики зарубіжної (Й. Песталоцці, А. Дистервег, Й. Герbart та ін.) та вітчизняної (Г. Сковорода, К. Ушинський, В. Сухомлинський та ін.) педагогіки. Не втратила актуальності ця проблема і на сучасному етапі розвитку педагогічної науки, зокрема досліджуються наступні напрями: методологічні та методичні засади підготовки педагогів (С. Гончаренко, В. Заслуженюк, В. Луговий, І. Прокопенко, Т. Таранов, М. Ярмаченко та ін.); становлення професійної позиції (О. Бодаков, З. Курлянд, В. Семиченко, Л. Красовська та ін.); професійно-методична компетентність (Д. Кузнецова, М. Алясов та ін.); підготовка до інноваційної діяльності (М. Богданова, О. Горська, О. Євдокимов, І. Зязюн, М. Лещенко, Л. Петриченко та ін.); компоненти виховної діяльності і вмій, які входять в неї (В. Єльманова, Г. Засобіна та ін.).

Не менш актуальною є проблема громадянського виховання підростаючого покоління, зокрема психологічне обґрунтування проблеми виховання громадянина здійснено І. Бехом,

Л. Божович, М. Левітовим та ін; педагогічні основи виховання громадянських якостей відображено в наукових доробках О. Вишневецького, Т. Загородньої, П. Ігнатенко, О. Кононко, Л. Крицької, Н. Рогальської, О. Сухомлинської та ін.

Окремі аспекти виховання громадянського виховання з урахуванням вікових особливостей розглянуто в дослідженнях Є. Казаєвої, Л. Любимової (діти дошкільного віку), П. Волошина, О. Колосової, Л. Момотюк (діти молодшого шкільного віку); У. Кецик, О. Кошопал, М. Кузякіна, Л. Рехети, М. Рудь (діти підліткового віку та старшокласники); О. Бабакиної, Т. Мироненко, І. Щербака (студенти).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових досліджень засвідчив, що проблема підготовки педагогів до громадянського виховання дітей дошкільного віку висвітлюється недостатньо. Тому є необхідним теоретично обґрунтувати та організувати цілеспрямовану систематичну роботу щодо формування в майбутніх педагогів готовності до громадянського виховання дітей дошкільного віку.

Мета статті – розглянути особливості підготовки майбутніх педагогів до громадянського виховання дітей дошкільного віку, визначити можливість інтеграції відповідних тематичних модулів до структури різних фахових дисциплін.

Виклад основного матеріалу. У різні часи, залежно від тих чи інших умов суспільного буття, питання громадянського виховання підростаючого покоління вирішувалося по-різному, оскільки поняття громадянськості – дефініція нестабільна, а його провідні характеристики залежать від державного устрою та соціально-політичної структури суспільства. На сучасному етапі також існує декілька підходів до цього поняття.

У роботі «На шляху до реформ» професор О. Вишневецький характеризує два вектори громадянського виховання: національний та демократичний. З одного боку, «громадянське виховання» постає як «усеохоплюючий феномен», який мав би репрезентувати всі «бажані якості громадянина», тобто моральність, патріотизм, демократизм, родинність, правосвідомість тощо. Проте, з іншого боку, воно трактується як формування «інтегрованої якості особистості», яка дає можливість людині відчувати себе морально, соціально, політично та юридично дієздатною та захищеною.

Суперечливість поглядів на розуміння проблеми «громадянського виховання» О. Вишневецький убагає в тому, що в основі суспільних процесів сьогодні лежать дві головні ідеї: ідея української державності (національна ідея) – з одного боку, та побудова громадянського суспільства (ідея демократії) – з іншого [3, с. 76]. Таке протиріччя зумовлює інтегративну природу громадянського виховання, адже справжній громадянин має поставати носієм обох цих ідей, примирити й узгодити їх у своїй свідомості для успішного співіснування в громадянському суспільстві.

Психолог І. Бех у своїх працях розглядає громадянське виховання як таке, що поєднує в собі кілька різновидів виховання і «спрямоване, перш за все, на патріотичне і правове», хоча при цьому не виключає моральності [1]. Цілком очевидно, що вчений відстоює ідею інтегративності громадянського виховання, яке має поєднувати в собі формування в дитини певних моральних норм, основ правових знань, почуття любові до країни, де вона народилася та мешкає.

Науковець Н. Дерев'яно у своєму дослідженні розглядає громадянське виховання як «...розвиток кращих громадянських якостей через забезпечення необхідних умов для ефективного функціонування механізму внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції поведінки особи» [4, с. 10]. Отож, учена трактує поняття, що досліджується через сукупність громадянських якостей, які дозволять особистості ефективно здійснювати саморегуляцію власної поведінки в процесі взаємодії з оточуючими у відкритому соціумі.

Громадянське виховання, на думку І. Кецик, убагається у вихованні певних громадянських якостей, а саме: громадянська самосвідомість, громадянська відповідальність, громадянська совість, громадянська мужність. Вищезазначені якості, стверджує автор, а також патріотизм, гуманізм, толерантність, взаєморозуміння, благодійність, громадянська активність й ініціативність – усе це міститься в основі виховання свідомого громадянина, що постає провідним завданням сучасного громадянського виховання підростаючого покоління, в зокрема й дошкільників [5, с. 89-94].

Аналіз означених досліджень дозволив констатувати, що громадянське виховання на сучасному етапі розвитку українського суспільства має закликати до поваги закону, – з одного боку, та розвивати ініціативу, відповідальність, уміння користуватися особистими свободами, – з іншого. Воно має формувати повагу до інших людей, терпимість до протилежної точки зору, навчати правил суспільної політики. Громадянин повинен володіти певними знаннями (про права людини, про державу тощо), уміти критично мислити, аналізувати, співпрацювати з іншими людьми та ін., усвідомлювати загальнолюдські цінності (повага до прав інших людей, толерантність, компромісність і т. ін.), а також бажати брати участь у суспільному житті країни.

Відтак, громадянське виховання розглядається крізь призму різних підходів та розуміється через виховання громадянськості. Натомість, на різних вікових етапах розвитку особистості визначення громадянськості тлумачиться з урахуванням його особливостей, що зумовлює специ-

фіку та багатоаспектність сучасних досліджень проблеми в педагогічній галузі.

Зважаючи на вище сказане, можемо стверджувати, що громадянське виховання дітей дошкільного віку – складний і довготривалий процес, спрямований на виховання громадянських якостей. Кожна громадянська якість, своєю чергою, є складною динамічною системою, що поєднана з іншими якостями особистості. Цим зумовлена різноаспектність громадянського виховання. Саме в цьому полягає складність підготовки компетентного фахівця, готового до громадянського виховання дітей дошкільного віку.

У цьому контексті педагогічна компетентність вихователів полягає в усвідомленні концептуальних засад громадянського виховання; орієнтуванні у змісті понять, категорій, що мають своїм структурно-утворюючим центром поняття «громадянськість», «громадянські якості»; оволодінні діагностичними методиками визначення рівнів сформованості громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку; володінні вміннями використання методів та форм його реалізації. Різноаспектність та багатовекторність громадянського виховання зобов'язує викладачів фахових дисциплін приділяти особливу увагу змісту і методам роботи в процесі викладання фахових дисциплін. Педагогічний процес має бути спрямований не тільки на формування професійних навичок, а й на особистісне зростання студента, формування його емоційно-ціннісного ставлення до світу, забезпечення інтелектуального і фізичного розвитку тощо.

Аналіз навчальних програм з формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності дозволив зробити висновок про відсутність окремої дисципліни з зазначеної проблеми. Проте, ми можемо констатувати, що ряд фахових дисциплін має значний потенціал для інтеграції в їх структуру окремих напрямів з громадянського виховання дітей дошкільного віку. Так, наприклад, дисципліна «Теорія і методика ознайомлення дітей дошкільного віку із суспільним довкіллям» містить в свій структурі ряд тем («Основи громадянського виховання як складова формування соціальної компетенції», «Ознайомлення дітей з явищами суспільного життя» та ін.), які спрямовані на підготовку майбутніх вихователів до громадянського виховання дітей. В процесі вивчення зазначеної дисципліни студенти мають змогу розширити свої знання про особливості громадянського виховання дітей дошкільного віку в процесі підготовки міні-лекторію на запропоновану тематику, наприклад: «Громадянські якості в сучасному світі», «Як виховувати громадянина», «Права та обов'язки дитини дошкільного віку» тощо. З боку викладача лекції доповнювалося комплексом прийомів активізації уваги аудиторії та залучення учасників до активної співбесіди: постановки дискусійних та проблемних запитань, створення проблемних ситуацій, створення та розв'язання кросвордів тощо. Проблемні та дискусійні питання пропонувалися майбутнім вихователям у процесі читання лекції, а рішення кросвордів, аналіз проблемних ситуацій, вправи практичного характеру пропонувалися для самостійної роботи.

Слід зазначити, що особливу увагу в роботі з майбутніми педагогами слід приділяти ознайомленню з міжнародними документами ЮНІСЕФ щодо прав дітей, серед яких: Декларація прав дитини (1959 р.), Конвенція ООН про права дитини (1989 р.), Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (1990 р.). Необхідно також звернутися до Закону України «Про охорону дитинства», який визначає охорону дитинства в нашій країні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і встановлює основні засади державної політики у сфері реалізації прав дітей на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток.

В процесі вивчення дисципліни «Теорія і методика ігрової діяльності дітей дошкільного віку» приділяється увага ознайомлення студентів з ігровими традиціями нашого народу та їх підготовка до організації різних видів ігор з дітьми дошкільного віку. Тема «Роль іграшки в житті дитини» дозволяє зосередити увагу студентів на порівняльній характеристиці сучасних і народних іграшок, на визнанні безперечної ролі народної іграшки у розвитку дитини дошкільного віку тощо. При вивченні тем, пов'язаних з організацією театралізованих ігор, основний акцент варто зробити на побудові сюжетів на основі творів народного фольклору (казки, байки, забавлянки тощо).

Значний потенціал у підготовці майбутніх педагогів до громадянського виховання дітей дошкільного віку має дисципліна «Рукоділля з методикою». Зміст цієї дисципліни дозволяє не лише ознайомитись з різними видами народного мистецтва, а й опанувати техніку їх виготовлення. Отримані навички будуть корисними в організації практичної роботи дітей та формування у них діяльнісного компонента громадянськості.

Також проблема підготовки майбутніх педагогів до громадянського виховання дітей дошкільного віку може підніматись під час викладання дисципліни «Методика розвитку мовлення». В процесі вивчення дисципліни студенти приймають участь у дискусіях на відповідну тематику, працюють з текстами, виводять педагогічні максими, що, в свою чергу, позитивно впливає на становлення їх професійних навичок в контексті означеної проблеми.

З метою формування у майбутніх вихователів практичних навичок виховання громадянських якостей у дітей дошкільного віку під час вивчення різноманітних дисциплін доцільно запропонувати такі завдання:

- розробка конспектів занять з виховання базових громадянських якостей;
- розробка змісту та виготовлення атрибутів для дидактичних ігор;
- виготовлення атрибутів для ігрового куточка.

Окрему увагу в процесі підготовки майбутніх вихователів необхідно приділити організації міжпредметних творчих проєктів. Так, для підготовки студентам можна запропонувати наступну тематику: «Мандрівка в минуле рідного краю», «Секрети бабусиної скрині», «Край майстрів», «Я – громадянин», «Без минулого немає майбутнього» та ін. Окрім проєктних завдань, до кожної теми необхідно розробити цикл занять, дидактичні ігри, дібрано літературні твори тощо.

Відтак, за відсутності в навчальних планах окремої дисципліни з зазначеної проблеми, підготовка майбутніх педагогів до громадянського виховання дітей дошкільного віку може здійснюватись через інтеграцію окремих тем та модулів в структуру базових дисциплін. Це, в свою чергу, забезпечить наскрізну роботу з підготовки вихователів до громадянської освіти дітей протягом всього періоду навчання.

Висновки і пропозиції. Таким чином, усе вищезазначене дозволяє дійти висновку, що підготовка майбутнього педагога до здійснення громадянського виховання дітей дошкільного віку має бути різноаспектною та охоплювати основні напрями громадянської освіти особистості. Реалізація цих напрямів забезпечить підготовку фахівців дошкільної освіти з почуттям власної відповідальності за розвиток і виховання дітей, здатних осмислювати власну педагогічну діяльність з громадянських позицій. У процесі фахової підготовки майбутніх вихователів необхідно застосовувати інтегрований підхід та різноманітні творчі завдання, що будуть сприяти професійному становленню студентів. Відтак, розробка інтегрованої системи роботи з підготовки майбутніх педагогів до громадянського виховання дітей дошкільного віку становить перспективи наших подальших наукових розвідок.

Список літератури:

1. Бех І. Д. Почуття громадянськості у вчинковому вираженні / І. Д. Бех // Формування громадянської компетентності учнівської молоді: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (8-9 лют. 2005 р.) – Х.: ХОНМІБО, 2005. – С. 8–19.
2. Вербицька П. В. Громадянське виховання учнівської молоді: сучасні аспекти розвитку: монографія / П. В. Вербицька. – К.: Генеза, 2009. – 384 с.
3. Вишневський О. На шляху реформ: актуальні питання сучас. укр. освіти та змісту виховання: вибрані наук.-публіцист. пр. / О. Вишневський; Всеукр. пед. т-во ім. Григорія Ващенка. Львів. обл. орг. – Дрогобич: Коло, 2005. – 176 с.
4. Дерев'яно Н. Теоретичні засади формування громадянської культури школярів / Н. Дерев'яно; за ред. Костіва В.; М-во освіти і науки України; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 199 с.
5. Кецик У. В. Формування громадянських якостей в учнівській молоді / У. В. Кецик // Гуманістично-спрямований виховний процес і становлення особистості: зб. наук. пр. / АПН України. Ін-т проблем виховання. – К., 2001. – Кн. 1. – С. 89–94.
6. Ржевська А. В. Виховання громадянськості у студентів вищих навчальних закладів / А. В. Ржевська // Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості: (теоретико-методичні проблеми становлення дітей і учнівської молоді): зб. наук. пр. – К., 2001. – Кн. 1. – С. 95–99.
7. Якименко С. І. Підготовка майбутнього вчителя до громадянського виховання учнів початкової школи: монографія / С. І. Якименко, І. В. Щербак; [відп. за вип. Н. Кальченко]; МОН України. – К.: Слово, 2011. – 240 с.

Стаенная Е.А.

Киевский университет имени Бориса Гринченко

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ГРАЖДАНСКОМУ ВОСПИТАНИЮ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация

В статье раскрывается проблема подготовки будущих педагогов к гражданскому воспитанию детей дошкольного возраста. Проанализированы психолого-педагогические исследования по данной проблеме. Описаны различные подходы к содержанию понятия «гражданское воспитание» и определены особенности работы со студентами в контексте данной проблемы. Приведены примеры интеграции тематического содержательного модуля в структуру профессиональных учебных дисциплин. Особое внимание уделено описанию практико ориентированных заданий, направленных на подготовку будущих педагогов к гражданскому воспитанию детей.

Ключевые слова: гражданственность, гражданское воспитание, профессиональная подготовка, воспитатель, дети дошкольного возраста.

Staenna O.O.

Borys Grinchenko Kyiv University

PREPARATION OF FUTURE TEACHER TO CIVIL EDUCATION OF PRESCHOOL AGE CHILDREN

Summary

The article deals with the problem of future teachers training to civil education of preschool age children. The psychological and pedagogical researches on the issue are analyzed. Various approaches to the concept of «civic education» are described and defined features work with students in the context of this problem. Examples of meaningful integration of the thematic unit in the structure of professional disciplines are given. Particular attention is paid to the description of practice-oriented tasks aimed at preparing future teachers to civil education of preschool age children.

Keywords: citizenship, civic education, professional training, teacher, pre-school age children.